

JÓZEF JANUSZEWICZ

(1757–1837)

25. Jan. 4948

Raport Józefa Januszewicza Sekretarza Uniwersytetu Kraków
o stanie przywilejów prawniczych w Archiwum tegoż Uniw.
rytułu znajdujących się, o R. 1804 napisany.

4948
II

Raport ten wydrukował pod argim imieniem
Ferdynand Hajsiewicz Prof. w Roznikach Towar.
nauk. Krak. Rocznik nowy Tom II, Drukarnia
Tom XVIII Kraków 1842 i w osobnej broszurce
pod tytułem: Wiadomości historyczne o przywilejach
Rząd. Krak. — z odwołaniem się do przysięgi
i zakonizacją, z listami jednak biskupów
jako poplecistów i innych prawników autora. Wymienia
on przywileje jako istniejące w Archiwum (nagrodzony
i tytuł z Raportu Januszewicza) — lubo już po r.
1804 takich w Archiwum nie było.

ol. Jag.

Józef Januszewicz (Januszowicz) herbu Kłóśnik urodził się w 1757 roku w województwie sandomierskim. Pochodził z rodziny drukarzy krakowskich, nobilitowanej na sejmie koronacyjnym w 1588 roku. Ojciec, Andrzej Januszewicz, komornik sieradzki, był właścicielem wsi Garlica Wielka.

Po ukończeniu studiów na Wydziale Filozoficznym Akademii Krakowskiej Józef Januszewicz uzyskał stopień bakałarza filozofii, a w 1780 roku doktorat z tej dziedziny. W tymże roku skierowany został przez Hugona Kołłątaja, jako jeden z pierwszych nauczycieli świeckich, do szkoły wydziałowej w Lublinie, gdzie do 1783 roku był profesorem nauki moralnej oraz prawa, wywiązując się wzorowo ze swych obowiązków, co podkreślano w raportach z przeprowadzanych wizytacji. Po przeniesieniu z Lublina do szkoły podwydziałowej B. Nowodworskiego w Krakowie nauczał tych samych przedmiotów. W 1784 roku Kołłątaj zaproponował go jako kandydata na wiceprofesora Kolegium Moralnego w Szkole Głównej Koronnej. Patent na wiceprofesora prawa krajowego otrzymał Januszewicz 17 czerwca 1785 roku (według innych źródeł 31 maja). W roku następnym Kołłątaj opracował dla niego szczegółową instrukcję mającą przygotować go do objęcia w przyszłości Katedry Prawa Krajowego oraz wskazówki dotyczące wykładu tego przedmiotu w duchu fizjokratycznym. Podejmując obowiązki uniwersyteckie, uzupełniał Januszewicz jednocześnie swe wykształcenie w zakresie prawa, czego rezultatem był złożony w 1787 roku egzamin na stopień doktora praw. Mimo pomyślnego przebiegu egzaminu promocja z nieznanymi bliżej powodów nastąpiła dopiero w trzy lata później (5 października 1790).

Na przełomie 1786/87 roku Januszewicz pełnił przez kilka miesięcy urząd regensa archiwum uniwersyteckiego, wykonując równocześnie obowiązki sekretarza przeprowadzanej wówczas przez Feliksa Oraczewskiego wizytacji Szkoły Głównej. Opracował na jej potrzeby raporty o przywilejach i bullach papieskich oraz o konstytucjach sejmowych dotyczących Akademii. Dla uzupełnienia wiedzy potrzebnej do przygotowywanego wykładu wiosną 1787 roku opuścił Kraków na blisko półtora roku, by za fundusze otrzymane od Komisji Edukacji Narodowej zapoznać się praktycznie z krajowymi instytucjami sądowymi i z procedurą sądową. Jak wynika z prowadzonej przez Januszewicza korespondencji z Janem Śniadeckim, wiele czasu spędził w Warszawie, przy okazji przysłuchując się obradom Sejmu Czteroletniego.

W styczniu 1789 roku rozpoczął Januszewicz wykłady prawa krajowego publicznego i cywilnego w Szkole Głównej Krakowskiej, prowadząc je do 1795 roku. Mimo pozytywnych opinii Komisji Edukacji Narodowej na temat przygotowania się Januszewicza do objęcia katedry, nominację na profesora otrzymał dopiero po interwencji ze strony uczelni 22 czerwca 1790 roku. Kilka miesięcy wcześniej został mianowany sekretarzem Kolegium Moralnego, a w roku następnym sekretarzem Szkoły Głównej, którą to funkcję pełnił do 1797 roku. Na przełomie 1791/92 roku zawiesił wykłady w związku z powołaniem go na członka i sekretarza delegacji do opracowania kodeksu prawa cywilnego i kryminalnego, zwanego później Kodeksem Stanisława Augusta, nad którym prace nie zostały ukończone w związku z przerwaniem obrad Sejmu Wielkiego w 1792 roku. Spod jego pióra wyszły wówczas: *Mysli do prospektu rozdziału I księgi 1: O własności osobistej wedle sprawiedliwości naturalnej i konstytucji rządowej*, następnie *Mysli do prospektu rozdziału V tej samej księgi: O właścicielach dóbr gruntów ziemiańskich* oraz *Mysli do rozdziału VII: O kontraktach i zapisach*. Zredagował także

Projekt prawa o sądzie ziemiańskim i Projekt prawa o sądzie trybunalskim. Te dwa ostatnie projekty, po zatwierdzeniu przez deputację kodyfikacyjną, przesłano do deputacji konstytucyjnej i po wprowadzeniu przez nią poprawek zostały uchwalone przez sejm, jako jedyne części opracowywanego Kodeksu, które weszły w życie.

Po wybuchu wojny polsko-rosyjskiej w 1792 roku, w związku z zawieszeniem prac nad kodyfikacją, Januszewicz powrócił do zajęć dydaktycznych w Szkole Głównej. Brał też czynny udział w przygotowaniach do insurekcji kościuszkowskiej, pośrednicząc w kontaktach z Naczelnikiem. Po wybuchu powstania wszedł w skład Krakowskiego Sądu Kryminalnego. Gdy powstanie upadło, w obawie przed represjami ze strony władz austriackich, osiadł na pewien czas na wsi.

Po likwidacji przez Austriaków Katedry Prawa Krajowego Januszewicz objął w 1796 roku wykłady z prawa natury i politycznego po Antonim Popławskim. Po dwóch latach „z powodu, że należał do osób, co należały do planu względem przywrócenia Polski przez narodową reprezentację...” został pozbawiony katedry, a z końcem 1798 roku aresztowany w wyniku ujawnienia działalności spiskowej, związanej z przygotowywanym przez Joachima Deniskę powstaniem. W więzieniu przebywał do lata 1799 roku. Po uwolnieniu do pracy uniwersyteckiej nie mógł już powrócić. Przez następne lata pozostawał w trudnej sytuacji materialnej, utrzymując się jedynie z części pensji wypłacanej mu przez Uniwersytet.

Dopiero za czasów Księstwa Warszawskiego Januszewicz przywrócony został w 1809 roku na stanowisko profesora prawa natury. Mianowano go również dziekanem Wydziału Nauk Prawa, lecz już 25 września 1810 roku zrezygnował z Katedry i dalszej kariery uniwersyteckiej, przechodząc do służby sądowniczej jako sędzia przy Trybunale Cywilnym Departamentu Krakowskiego. Do stycznia 1811 roku wykładał jeszcze zastępczo, po czym obowiązki jego przejął profesor Feliks Słotwiński.

W okresie Wolnego Miasta Krakowa Józef Januszewicz mianowany został dożywotnim sędzią w Sądzie Apelacyjnym i piastował to stanowisko do 1836 roku, kiedy to, zapewne z uwagi na stan zdrowia i sędziwy wiek, zrezygnował z dalszej pracy. Brał także czynny udział w życiu publicznym. W 1816 roku wszedł do powołanego przez Izbę Reprezentantów Rzeczypospolitej Krakowskiej komitetu prawodawczego, którego zadaniem było opracowanie nowych kodeksów, co zresztą nie zostało w pełni zrealizowane. W 1822 roku został reprezentantem z IV Gminy miasta Krakowa do Izby Reprezentantów Wolnego Miasta. Brał też udział w ruchu wolnomularskim, należąc do loży „Przesąd Zwyciężony” oraz „Góra Wawel”.

Nie pozostawił Januszewicz żadnej pracy ze swej specjalności poza prospektami wykładów, co zresztą, samo przez się, nie stanowiło w tym czasie podstawy do ujemnej opinii, wielu bowiem profesorów koncentrowało się wyłącznie na pracy dydaktycznej. W okresie przedrozbiorowym główny jego dorobek naukowy stanowiły opracowania na potrzeby deputacji kodyfikacyjnej pracującej nad Kodeksem Stanisława Augusta. Dopiero po odejściu z pracy na uniwersytecie zainteresował się bliżej prawem karnym i w 1818 roku wygłosił w Towarzystwie Naukowym Krakowskim *Rozprawę o przestępstwach i karach*, opublikowaną następnie w tomie V „Rocznika Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Krakowskim połączonego” w 1820 roku.

Zarówno w swych wykładach, jak i we wspomnianej rozprawie Januszewicz wbrew poglądom większości pisarzy polskiego oświecenia, w tym samego Kołłątaja, hołdo-

wał innym niż fizjokratyczne założeniom doktrynalnym. Był bowiem zwolennikiem koncepcji Hobbesa, Rousseau i Benthama, będąc jednym z pierwszych na polskim gruncie pozytywistów. Odrzucając prawo natury, przyjmował jako jedynie istniejące prawo pozytywne, ustanowione przez „najwyższą zwierzchność”, a oparte na zasadzie utilitaryzmu. Gwarancję praworządności stanowiło u niego jasne i precyzyjne formułowanie przepisów prawa, a stosowanie prawa opierał na ścisłym wnioskowaniu logicznym.

Wykładane przez siebie prawo krajowe dzielił na polityczne i cywilne. Wykład prawa politycznego traktował Januszewicz historycznie, omawiając źródła prawa polskiego od Statutów Kazimierza Wielkiego oraz, w oparciu o teorię podziału władz Monteskiusza, ustrój polityczny, mówiąc „o formie rządu krajowego, mocy prawodawczej, wykonawczej i sądowej, o prawach ustanawiających rozliczne w kraju magistratury i przepisujących tymże obowiązki, o prawach dotyczących się religii, handlu i administracji skarbu, i rządu wojska, na koniec (...) o rozlicznych tak dawniejszych, jako i późniejszych Rzeczypospolitej przymierzach”. Prawo cywilne wykładał według podziału justyniańskiego na *personae*, *res*, *actiones*.

Mimo historycznego ujęcia wykładanego przedmiotu nie była to jeszcze historia prawa polskiego, które wykład zapoczątkował dopiero w 1832 roku Antoni Zygmunt Helcel, lecz wykład prawa pozytywnego obowiązującego nadał w Rzeczypospolitej, a zarazem jedyny przedmiot, mający dawać praktyczne przygotowanie do zawodu prawniczego.

Józef Januszewicz był zapewne kawalerem, nie pozostawił bowiem po sobie żadnych spadkobierców. Interesował się życiem teatru, pozostając w trwałych związkach przyjaźni ze światem aktorskim Krakowa. Zmarł 24 lipca 1837 roku w Krakowie, przeżywszy 80 lat, będąc niemal do ostatnich dni czynnym zawodowo prawnikiem. W dwa miesiące po pogrzebie wszystkie jego rzeczy zostały oddane na licytację.

Jerzy Malec

Bibliografia

- Boniecki A., *Herbarz Polski*, t. VIII, s. 233.
- Chamcówna M., *Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna Koronna w okresie wizyty i rektoratu Hugona Kollgataja 1777–1786*, Wrocław 1957.
- Chamcówna M., *Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna Koronna w latach 1786–1795*, Wrocław 1959.
- „Gazeta Krakowska”, 1837, nr 170 z 28 VII i nr 209 z 14 IX.
- Kodeks Stanisława Augusta. Zbiór dokumentów*, wydał S. Borowski, Warszawa 1938.
- Kukulski Z., *Pierwsi nauczyciele świeccy w Szkole Wydziałowej Lubelskiej w dobie Komisji Edukacji Narodowej*, Lublin 1939.
- Opalek K., *Mysł Oświecenia w Krakowie*, Kraków 1955.
- Patkaniowski M., *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy kollgatajowskiej do końca XIX stulecia*, Kraków 1964.

Archiwum UJ: rkps S I – 136, S I – 316, 4, 7, 8, 27, 245, 271, 275, 276, 277, 289, 290, 317, 346, 347, 5236.

Biblioteka Jagiellońska: rkps 148/I, 3758, 5176 (8), 5359 (5).

Biblioteka PAN w Krakowie: rkps 163, 227.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie – Zbiór Potockich: rkps 268, t. 2.

Archiwum Państwowe w Krakowie: rkps WMK 1–15.